

Cornelis de Man, „Geographers at Work“, 1861.

NUO TRUMPALAIKIŲ KOREKCIJŲ PRIE KONKURENCINGŲ SPRENDIMŲ – PALYGINAMOJI PELNO MOKESČIO MODELIŲ ANALIZĖ

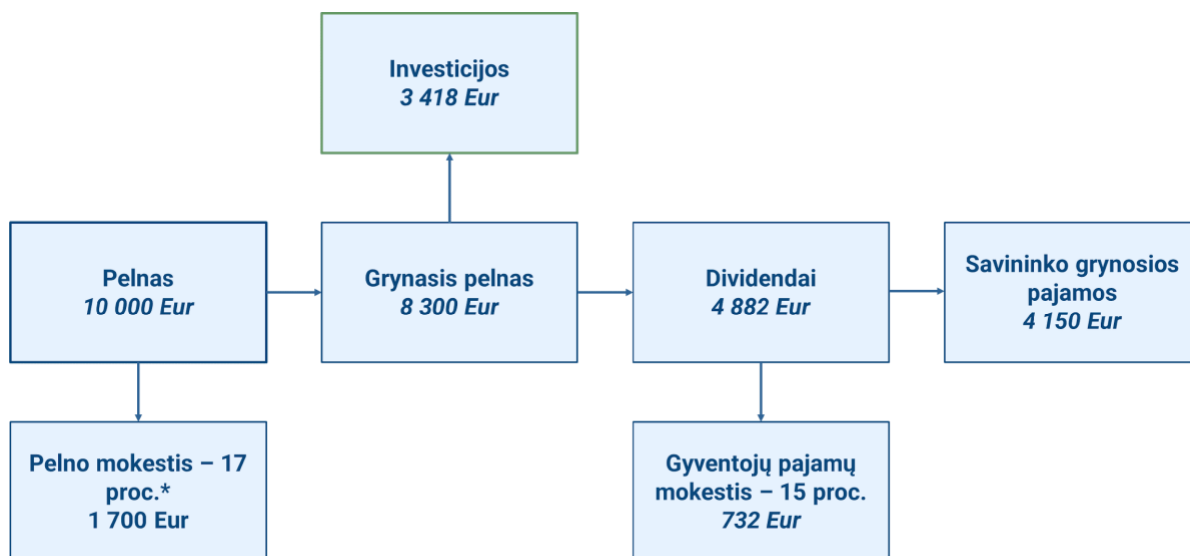
Galiojanti Lietuvos pelno apmokestinimo sistema riboja įmonių galimybes investuoti ir silpnina šalies konkurencingumą regione. Skirtingi apmokestinimo modeliai, analizuojami šiame darbe, turi skirtingą poveikį investicijų dydžiui, o drauge ir ekonomikos plėtrai.

PELNO APMOKESTINIMO SISTEMOS PROBLEMOS

Lietuvoje pelnas apmokestinamas du kartus – taikant mokestį įmonės uždirbtam pelnui ir po to dar kartą paskirstant jį dividendais. Taip bendra mokesčių našta gali siekti net 29,44 proc., nes pajamos apmokestinamos pakartotinai – 17 proc. pelno ir 15 proc. pajamų mokesčiu. Mokestis sumokamas pelno dar neuždirbus – mokestį apskaičiuoti ir apmokėti reikia avansu – tai daro neigiamą poveikį įmonių apyvartinėms lėšoms.

Pelno mokestis – lengvatų ir įvairių atskaitymų taikiny. Jam galioja tokios lengvatos ir atskaitymai, kaip sumažintas pelno mokesčio tarifas mažoms įmonėms, investicinio projekto, mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros nuostatos, patentų dėžutė, „žaliasis investicijų koridorius“ ir kt. Pasinaudojimas pastarosiomis apmokestinamąjį pelną mažinančiomis nuostatomis yra brangus ir prieinamas tik mažai daliai įmonių. Investicinio projekto efektyvumą slopina dirbtiniai kriterijai ir apribojimai, kuriantys administracinę naštą bei neapibrėžtumą tiek įmonėms, tiek mokesčių administratoriui.

GALIOJANTI PELNO MOKESČIO SISTEMA apmokestina uždirbtą pelną prieš investicijas, taip sumažindama jų vertę. Vėliau pelnas dar kartą apmokestinamas paskirstant jį dividendais. Skaičiavimai, lyginantys skirtingus pelno apmokestinimo modelius¹ rodo, jog esama pelno mokesčio sistema lemia mažiausias investicijas.

* Leidžiama sumažinti apmokestinamąjį pelną vykdant investicinį projektą ir MTEP

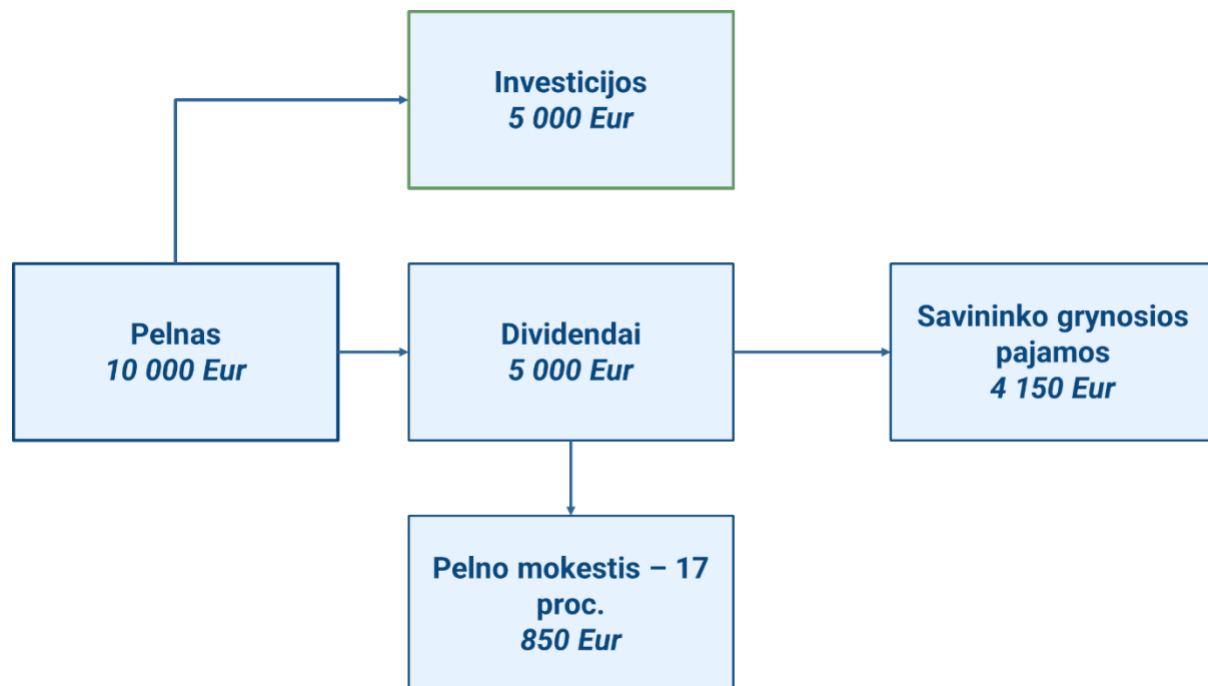
¹ Pateiktos vizualizacijos parengtos darant prielaidą, jog uždirbto pelno suma siekia 10 000 eurų, o savininko grynosios pajamos po investicijų ir mokesčių lygios 4 150 eurų. Tai leidžia iliustruoti, kaip skirtingi apmokestinimo modeliai veikia investicijų vertę.

PERTEKLINIAI REGULIAVIMAI, TAIKOMI INVESTICIJAS SKATINANTIEMS MOKESČIŲ INSTRUMENTAMS

- Norint pasinaudoti investicinio projekto nuostatomis, leidžiančiomis mažinti apmokestinamąjį pelną, būtina įrodinėti, kad investicijos skirtos naujų, papildomų produktų gamybai ar paslaugų teikimui arba gamybos atnaujinimui ar pajėgumų didinimui. Dokumentacijos ir įrodinėjimo reikalavimai kuria administracines ir laiko sąnaudas, nukreipia dalį įmonės resursų nuo produktyvios investicinės veiklos. Atsižvelgiant į tai, jog įmonės pačios suinteresuotos vykdyti tokią investicinę veiklą, kuri leistų kurti didžiausią vertę įmonei, ši prievolė yra perteklinė;
- Įsigyjant krovinius automobilius, priekabas ir puspriekabas, apmokestinamąjį pelną dėl šio turto įsigijimo galima sumažinti tik iki 300 000 eurų patirtų išlaidų per mokestinį laikotarpį suma, o įsigyjant autobusus šia nuostata pasinaudoti iš viso neleidžiama. Įstatyme nustatyta nominali riba yra neindeksuojama ir neatitinka pirminio įstatymų leidėjo sumanymo. Toks ribojimas mažina mokestinės paskatos efektyvumą ir diskriminuoja įmones pagal jų veiklos pobūdį;
- Investicinio projekto nuostatos, palengvinančios investavimą, taikomos tik naujiems įrenginiams, pagamintiems ne seniau nei prieš dvejus metus. Ne visi ūkio subjektai (ypač jaunos įmonės) yra pajėgūs įsigyti visiškai naują ir nenaudotą įrangą, taip pat ne visuomet tokių naujausių įrenginių įsigijimas yra ekonomiškai ir technologiškai pagrįstas – įsigyti jau išbandytą kitų ūkio subjektų gali būti ekonomiškai tikslinga;
- Mokestinė paskata vykdyti mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą (MTEP) reikalauja sukurti administracinius mechanizmus, kurie gali kainuoti brangiau nei mokestinė paskatos nauda. Pavyzdžiui, įmonėms reikia sukurti vidinę tvarką, pagal kurią galima apskaičiuoti, kokia pelno dalis ateina būtent iš MTEP veiklos sukurto turto. Praktikoje tai sunkiai įmanoma, kadangi pelnas yra visos įmonės veiklos rezultatas, o vartotojai įsigyja prekę ar paslaugą, o ne jos komponentę ar kokybę pagerinusią inovaciją, sukurtą vykdant MTEP veiklą;
- Nuo 2026 m. įteisintą momentinį ilgalaikio turto nusidėvėjimą, leidžiantį įmonėms sklandžiau valdyti pinigų srautus, leidžiama taikyti tik toms pačioms ilgalaikio turto rūšims, kaip ir taikant investicinio projekto nuostatas. Šis apribojimas neleidžia pasinaudoti galimybe iš karto atskaityti visos ilgalaikio turto vertės už pastatus, vamzdynus, elektros perdavimo įtaisus ir kitą turtą, taip ribodamas teigiamą momentinio nusidėvėjimo poveikį mokestinei aplinkai.

Lietuvoje veikiantis pelno mokesčio modelis daro Lietuvą nekonkurencinga regione. Estijoje ir Latvijoje galioja kitoks – paskirstytojo pelno mokesčio modelis, kai pelnas apmokestinamas tik vieną kartą jo paskirstymo momentu, taikant 20 proc. tarifą Latvijoje ir 22 proc. tarifą Estijoje. Pagrindinis šio modelio privalumas – jei įmonė investuoja ar kaupia rezervus ateičiai, ji pelno mokesčio nemoka – ši prievolė mokėti mokestį atsiranda tik tada, kai pelnas paskirstomas akcininkams.

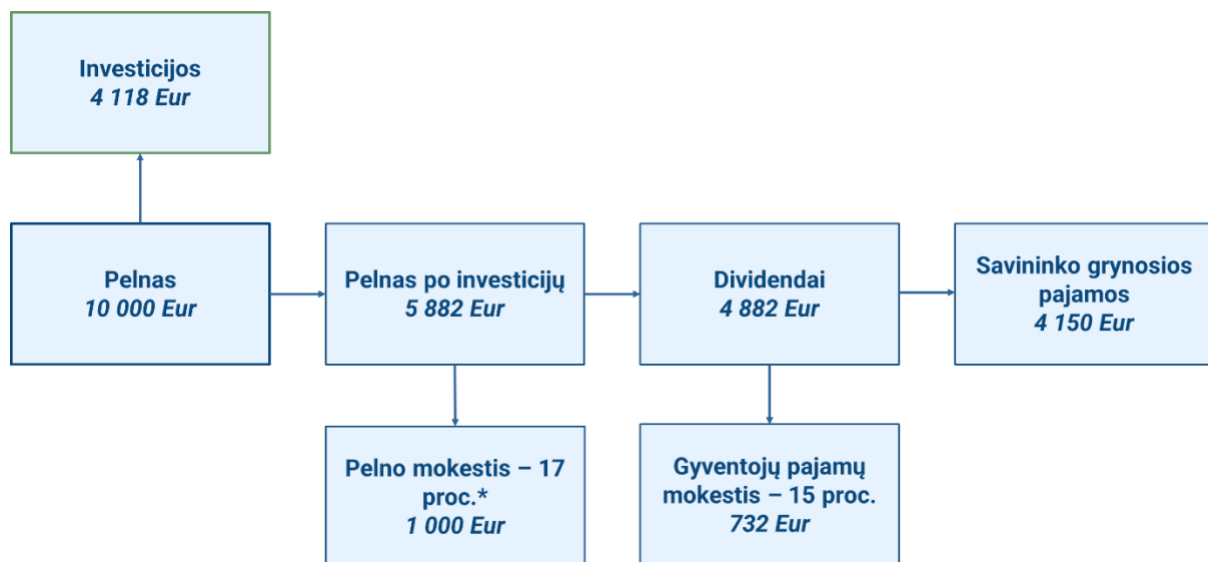
PASKIRSTYTOJO PELNO MOKESČIO MODELIS apmokestina tik įmonės savininkams paskirstytą pelną. Mokesčio objektas – dividendai ir kitos su įmonės ūkine veikla nesusijusios išlaidos reprezentacijai, dovanoms ir pan.

Šis modelis užtikrina, kad tos pačios pajamos apmokestinamos tik vieną kartą, o pelnas, kuris skiriamas investicijoms ar įmonės rezervams nėra apmokestinamas. Tai palengvina mokestinę apskaitą, nes panaikina poreikį skaičiuoti nusidėvėjimą mokesčių tikslais. Skaičiavimai rodo, jog paskirstytojo pelno mokesčio modelis lemia didžiausias įmanomas investicijas. Pavyzdžiui, norint išmokėti pusę uždirbto pelno dividendais, investicijoms galima būtų skirti visą likusią pusę – 5 000 eurų. Išmokant tokio paties dydžio dividendus esant dabar galiojančiai pelno mokesčio sistemai, investicijoms būtų skirta tik 3 418 eurų.

Reinvestuojamojo pelno neapmokestinimas leistų padidinti įmonių investicijas penktadaliu

Kompromisinis sprendimas, leidžiantis pagerinti Lietuvos mokesčių sistemos konkurencingumą ir sudaryti investicijoms palankią aplinką – reinvestuojamo pelno neapmokestinimo modelis (nulinis tarifas reinvestuotam pelnui). Toks pelno apmokestinimas Lietuvoje galiojo 1997–2002 m. laikotarpiu. Taikant šį modelį, uždirbtas pelnas būtų apmokestinamas atskaičius įgyvendintų investicijų vertę. Pereinant nuo dabar galiojančių mokesčių lengvatų prie universalaus mokesčių režimo, investuoti taptų lengviau visoms įmonėms. Taip pat neliktų administracinę naštą ir įmonėms, ir mokesčių administracijai kuriančių procedūrų, pavyzdžiui, įrodinėjimo, jog investicijos skirtos naujų produktų gamybai ar naujo gamybos proceso diegimui.

Taikant **REINVESTUOJAMO PELNO NEAPMOKESTINIMO REŽIMĄ**, uždirbtas pelnas apmokestinamas atskaičius įgyvendintų investicijų vertę. Šis pelnas dar kartą apmokestinamas paskirstant jį dividendais. Įgyto turto nusidėvėjimas mažina apmokestinamąjį pelną ateinančiais laikotarpiais. Skaičiavimai rodo, jog reinvestuojamo pelno neapmokestinimas, palyginus su galiojančiu modeliu, lemia penktadaliu didesnes – 4 118 eurų dydžio investicijas.

Atsižvelgiant į tai, jog investicijos dažniausiai yra ne vienerių metų, o ilgo laikotarpio sprendimas, tikslinga neapmokestinti ir ateities laikotarpių investicijoms kaupiamus rezervus. Tai leistų įmonėms greičiau sukaupti lėšas, reikalingas investicijos įgyvendinimui.

2026 M. ĮSIGALIOJĘS MOMENTINIO NUSIDĖVĖJIMO MODELIS NĖRA REINVESTUOJAMO PELNO NEAPMOKESTINIMO ATITIKMUO, nes jis nekeičia bendros sumokamų mokesčių sumos, tik perkelia mokestinę naštą į tolimesnius laikotarpius. Šis sprendimas neleidžia iš apmokestinamojo pelno atskaityti investicijų vertės, bet suteikia galimybę iš karto „nudėvėti“ įsigytą turtą, sumažindamas apmokestinamąjį pelną pirmaisiais metais, tačiau padidindamas jį ateinančiais laikotarpiais. Tai palengvina įmonių pinigų srautų valdymą, tačiau reikšmingai investavimo nepaskatina. Be to, momentinį nusidėvėjimą leista taikyti tik daliai ilgalaikio turto rūšių.

Siekiant pagerinti įmonių prieigą prie kapitalo, tikslinga įgyvendinti reinvestuojamo pelno neapmokestinimo modelį ir svarstyti perėjimą prie paskirstytojo pelno mokesčio modelio ateityje.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS:

1. Galiojanti pelno mokesčio sistema apsunkina investicijas, įtraukdama į apmokestinimo bazę ir investicijoms skirtą pelno dalį. Taikliausias ir teisingiausias sprendimas yra paskirstytojo pelno mokestis, kurio objektas – iš įmonės „išimamas“ pelnas – dividendai.

Šis modelis užtikrina, kad tos pačios pajamos apmokestinamos tik vieną kartą, o apmokestinimas nenutraukia natūralių ekonomikos procesų – pavyzdžiui, kai uždirbtos pajamos nėra skiriamos vartojimui, o dalyvauja tolesniame vertės kūrimo cikle, kaupiami rezervai ateities laikotarpių investicijoms.
2. Kompromisinis variantas, galintis pagerinti įmonių prieigą prie jų pačių uždirbto kapitalo ir paskatinti investicijas, yra reinvestuojamo pelno neapmokestinimo modelis (nulinis tarifas reinvestuotam pelnui). Jis leidžia penktadaliu padidinti įmonės investicijas, lyginant su dabar galiojančia pelno mokesčio sistema.
3. Momentinio nusidėvėjimo modelis nėra reinvestuojamo pelno neapmokestinimo atitikmuo, nes jis nekeičia bendros mokesčių naštos, tik perkelia ją į tolimesnius laikotarpius. Dėl to, siekiant realiai paskatinti investicijas ir pagerinti įmonių prieigą prie nuosavo kapitalo, reikalingas reinvestuojamo pelno neapmokestinimo modelis.
4. Kol nesusitarta dėl reinvestuojamo pelno neapmokestinimo, svarbu panaikinti iki šiol galiojančius biurokratinius apribojimus, taikomus vykdant investicinį projektą, momentinį nusidėvėjimą ar MTEP:
 - a. Panaikinti reikalavimą įrodinėti, kad investicijos skirtos naujų, papildomų produktų gamybai ar paslaugų teikimui arba gamybos atnaujinimui ar pajėgumų didinimui.

- b. Panaikinti paskatos taikymo ribojimus atskiroms turto rūšims;
- c. Panaikinti reikalavimą, jog mokestinė paskata gali būti taikoma išskirtinai tik naujam turtui;
- d. Panaikinti reikalavimą apskaičiuoti, kokią dalį pelno sąlygoja MTEP veiklos rezultatai, pakeičiant juos universalesniais, žemesnę administracinę naštą sukeliančiais kriterijais;
- e. Leisti taikyti momentinę nusidėvėjimą visoms ilgalaikio turto rūšims.